

Wprowadzenie do psychologii twórczości - wybrane zagadnienia.

dr hab. Sonia Rammer, prof. UAP

Wydział Edukacji Artystycznej i Kuratorstwa

Poznań 2023

Spis treści:

1. Czym jest psychologia twórczości?

- ❖ Relacje zachodzące między psychologią twórczości, pedagogiką twórczości a arteterapią.
- ❖ Twórczość jako cecha wytworu.
- ❖ Twórczość jako cecha osoby.
- ❖ Elitarne lub egalitarne podejście do twórczości.
- ❖ Kryteria jawne i ukryte.

2. Twórczość a osobowość.

- ❖ Otwartość.
- ❖ Niezależność.
- ❖ Wytrwałość.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

3. Cechy osobowości a twórczość i psychopatologia.

Czym jest psychologia twórczości?

Psychologia twórczości to jeden z działów psychologii. W centrum zainteresowania psychologii twórczości leży twórcza aktywność człowieka. Psychologia twórczości zajmuje się strukturą, przebiegiem i specyficznością (właściwościami) procesu twórczego. Psychologia twórczości czerpie z takich dziedzin psychologii jak np.:

- psychologia poznawcza
- psychologia rozwojowa
- psychologia osobowości

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

❖ Relacje zachodzące między psychologią twórczości, pedagogiką twórczości a arteterapią.

Psychologia twórczości różni się od pedagogiki twórczości i arteterapii. Pedagogika twórczości stawia pytanie o to jak uczyć aby uaktywnić potencjał twórczy. Arteterapia jest formą terapii poprzez sztukę i działania twórcze. Ekspresja twórcza jest, w przypadku arteterapii, podstawą do tworzenia różnorodnych testów psychologicznych.

❖ Twórczość jako cecha wytworu.

Definicje określające twórczość jako cechę wytworu są niejednoznaczne. Dużą rolę w ich formułowaniu odgrywa ocena społeczna, która nie tylko rozpoznaje twórcze dzieło, ale też je tworzy. M. I. Stein (1953) mówi, że twórczość to proces prowadzący do powstania nowego wytworu, który jest akceptowany lub użyteczny dla pewnej grupy w pewnym czasie.

Jakie cechy powinien posiadać wytwór, aby można go było określić efektem procesu twórczego? Twórczy produkt cechuje nowość i wartościowość. Należy zadać pytanie dla kogo coś jest nowe i wartościowe i w jakim czasie. Twórcze dzieło może posiadać różnorodne wartości np.:

- estetyczne (dzieła plastyczne)
- pragmatyczne (wynałazki, kryterium jest tutaj użyteczność)
- poznawcze (teorie naukowe)
- etyczne (instytucje charytatywne, działania publiczne mające na celu tworzenie i poszukiwanie dobra).

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

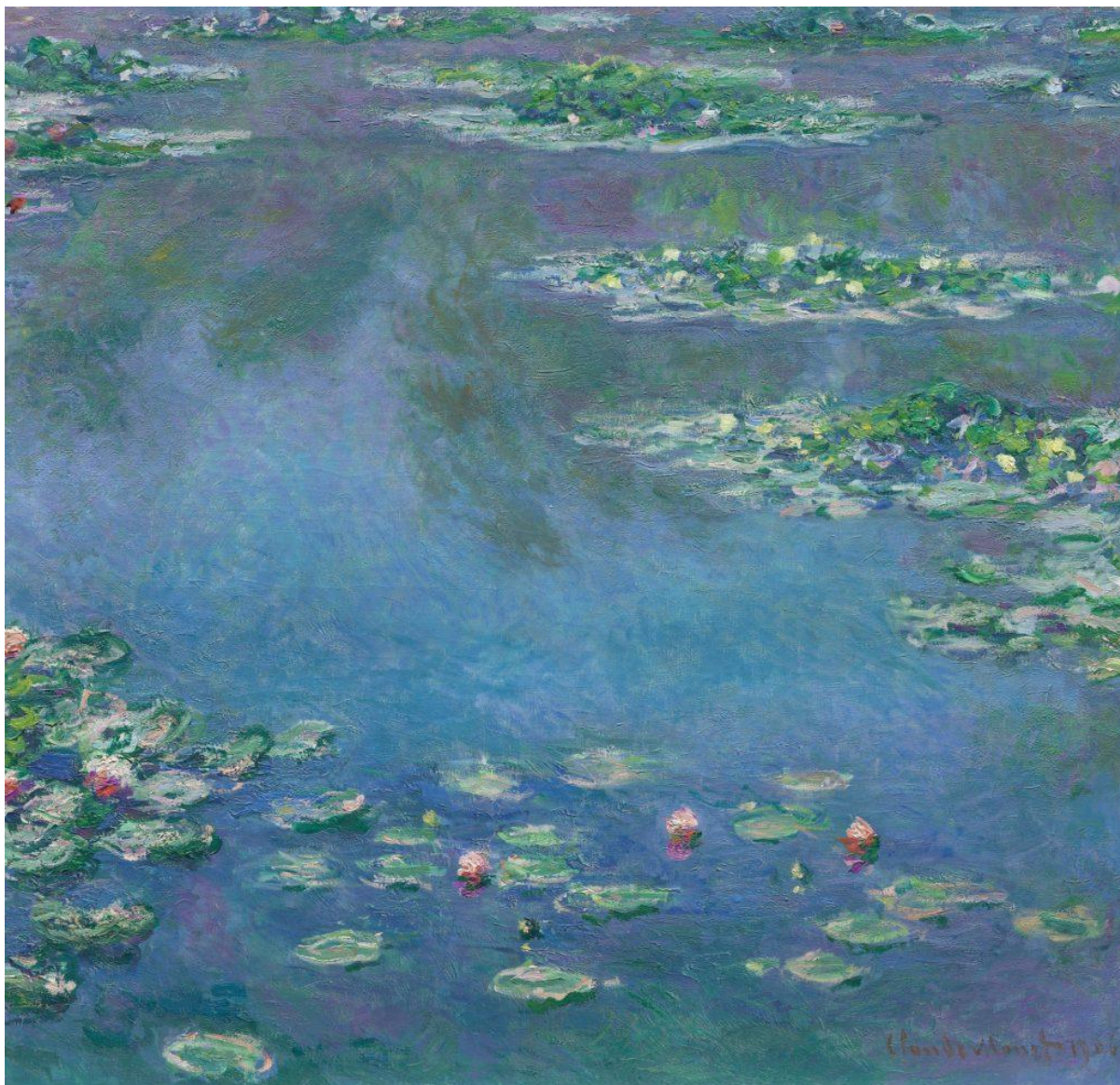

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Przykład twórczego dzieła, które prezentuje wartości estetyczne:

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

1. Claude Monet, „Nenufary”, rok powstania dzieła: 1906, źródło:

https://pl.wikipedia.org/wiki/Lilie_wodne#/media/Plik:Claude_Monet_-_Water_Lilies_-_1906,_Ryerson.jpg

Przykład twórczego dzieła, które prezentuje wartości pragmatyczne:

2. Żarówka, wynalazek Thomasa A. Edisona, rok powstania wynalazku: 1879 , źródło: <https://www.ekconcept.pl/zarowka-dekoracyjna-edison-led-filament-25w-id-784>

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

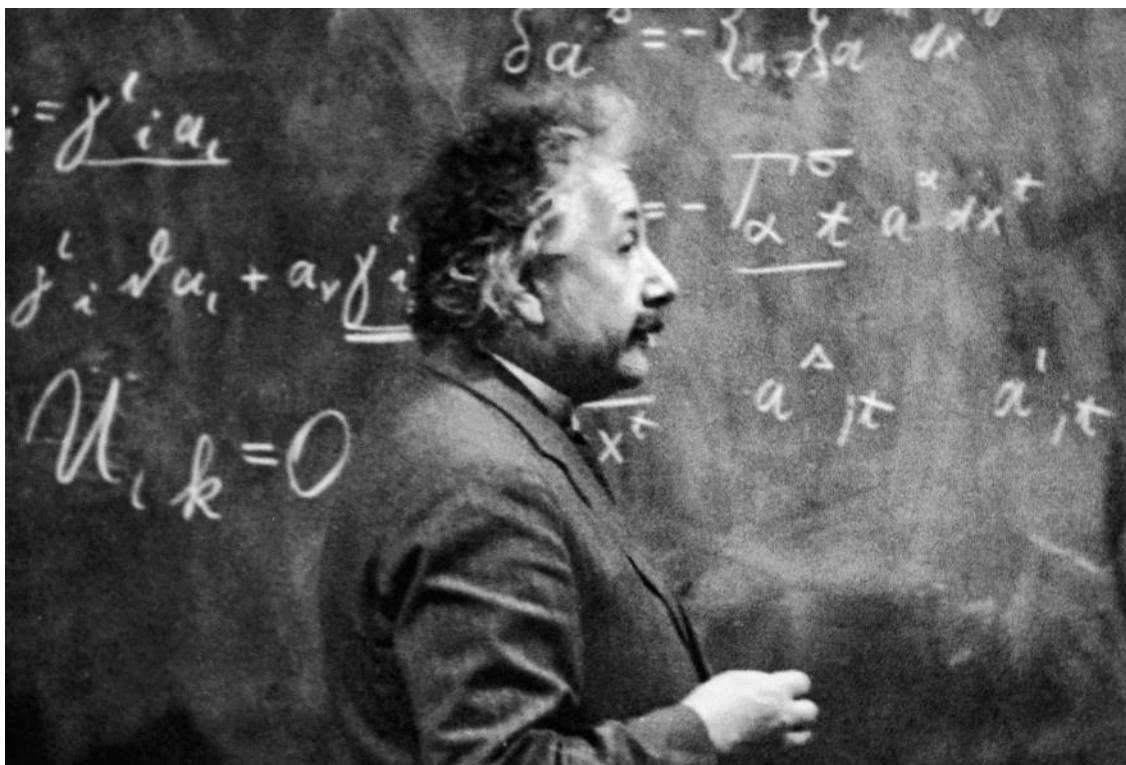

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Przykład twórczego dzieła, które prezentuje wartości poznawcze:

3. Teoria względności Alberta Einsteina, rok powstania: 1905, źródło: <https://holistic.news/ciezkie-sprawdziany-teorii-wzglednosci/>

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Przykład twórczego dzieła, które prezentuje wartości etyczne:

4. Polska Akcja Humanitarna, organizacja humanitarna założona przez Janinę Ochojską w 1992 r., źródło:
<https://www.pah.org.pl/janina-ochojska-w-parlamencie-europejskim/>

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Inne definicje, które wskazują na trudność w określeniu twórczego dzieła. J. Kasof (1995) przyjmuje stanowisko atrybucyjne (atrybucja to przypisywanie cechy komuś lub czemuś) i mówi, że twórczość to cecha przypisywana pewnym wytworom w wyniku analiz, sugestii, stereotypów, efektu halo (na podstawie jednej cechy wnioskujemy o innych cechach, co jest jednym z podstawowych błędów atrybucji). Twórcze jest to co nam się takim wydaje.

❖ Twórczość jako cecha osoby.

Twórczość to zdolność osoby do produkowania wytworów charakteryzujących się nowością i wartościowością. Należy zapytać czy każdy człowiek może być twórczy? W psychologii twórczości spotyka się:

- elitarne podejście do twórczości
- egalitarne podejście do twórczości.

❖ Elitarne lub egalitarne podejście do twórczości.

Podejście elitarne głosi, że twórczość jest domeną jednostek wyjątkowych i wybitnych (nie każdy może tworzyć dzieła nowe i wartościowe). Podejście egalitarne traktuje twórczość jako cechę, taką samą jak np. introwersja czy ekstrawersja. Oznacza to, że każdego człowieka można opisać na skali „mniej lub bardziej twórczy”. Podejście egalitarne jest domeną psychologii humanistycznej.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

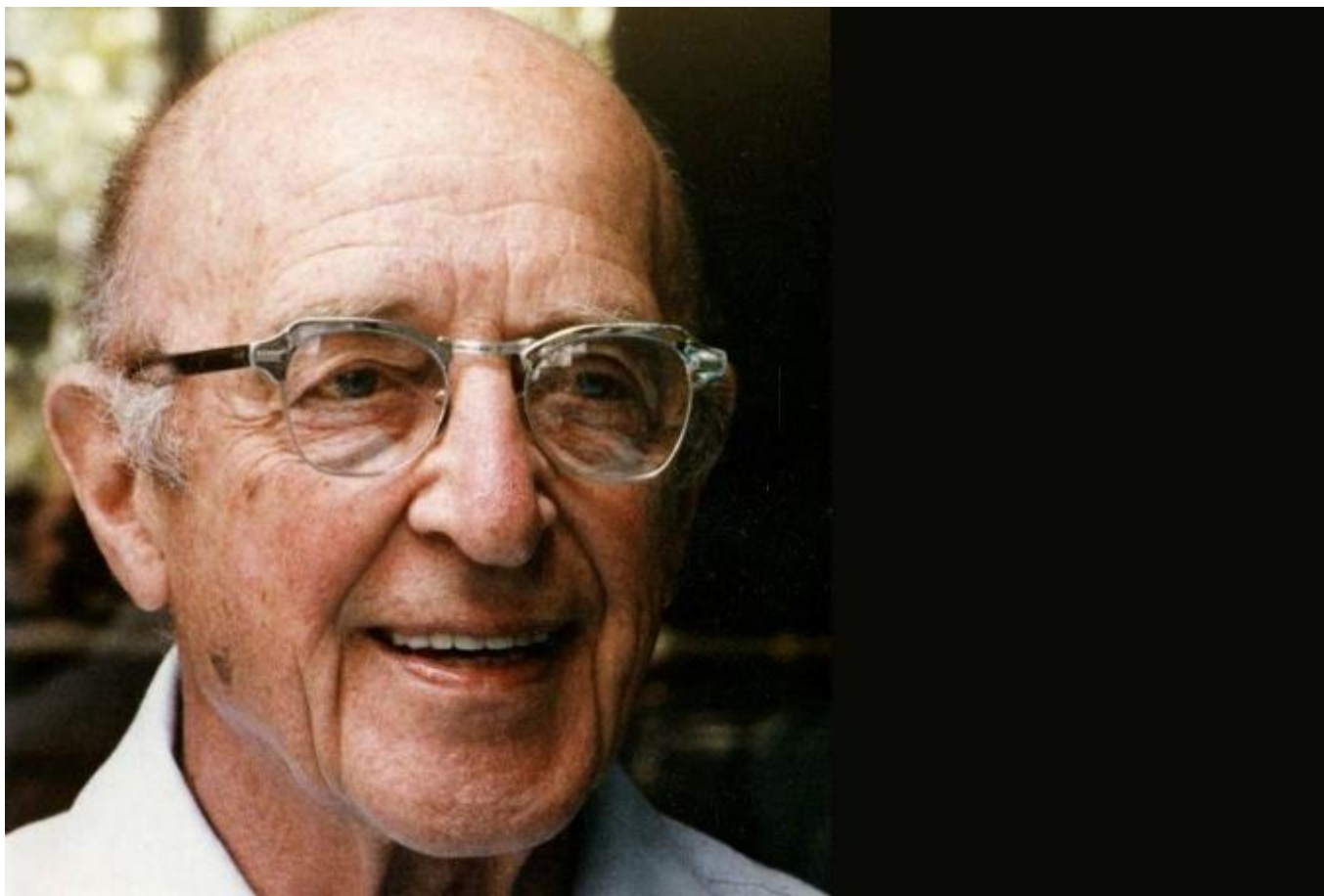
**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Przedstawicielami psychologii humanistycznej są:

Carl Rogers

5. Carl Rogers, 1902-1987, źródło: <https://www.centrumobecnosci.pl/cytaty-mistrzow-carl-rogers-1/>

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Abraham Maslow

6. Abraham Maslow, 1908-1970, źródło: <https://siedemosmych.pl/abraham-maslow-hierarchia-potrzeb-terapia-transpersonalna/>

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Mihaly Csikszentmihalyi

7. Mihaly Csikszentmihalyi, twórca koncepcji Flow, 1934-2021, źródło: <https://www.dgpp-online.de/forscherinnen/prof.-dr.-mihaly-csikszentmihalyi>

Abraham Maslow głosił, że osoba samorealizująca się rozwija tkwiące w niej możliwości i jest kreatywna ponieważ proces samorealizacji jest z definicji twórczy. Twórczość w zakresie samorealizacji jest warunkiem istnienia twórczości w konkretnej dziedzinie, jednak twórczość w zakresie samorealizacji nie wystarcza, dochodzą uwarunkowania natury społecznej, emocjonalnej, poznawczej. O twórczości w zakresie samorealizacji, czyli twórczości bez dzieł, można przeczytać w książce autorstwa Abrahama Maslowa pt. „Motywacja i osobowość” (pierwsze wydanie w roku 1954).

Mihalyi Csikszentmihalyi twierdził, że egalitarny punkt widzenia oznacza tylko tyle, że zarówno w odniesieniu do ludzi jak i ich wytworów twórczość jest cechą ciągłą od minimum do maksimum. Elitarne podejście do twórczości było w sferze zainteresowań Zygmunta Freuda, który był autorem następujących esejów:

- Mojżesz Michała Anioła
- Leonardo da Vinci wspomnienia z dzieciństwa, 1910

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

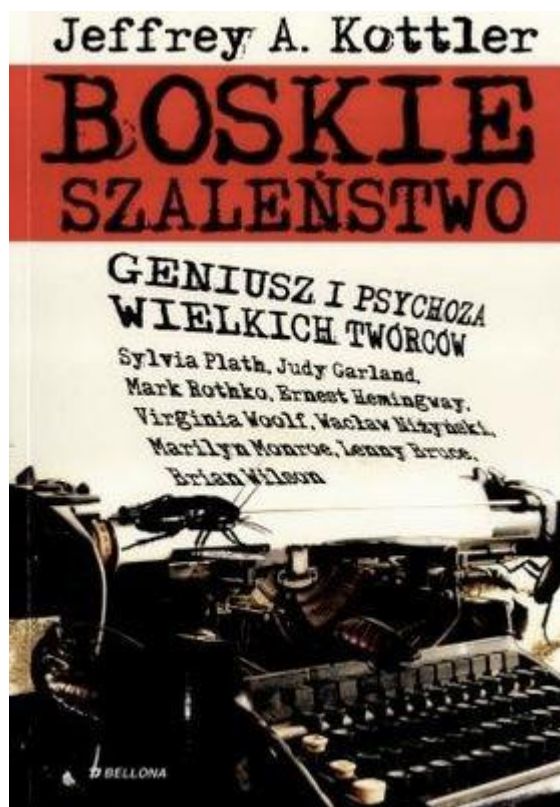

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Przykładem książki, która podejmuje temat elitarnego podejścia do twórczości jest książka autorstwa Jeffrey A. Kottlera pt. „Boskie szaleństwo”

8. „Boskie Szaleństwo”, wydawnictwo Bellona, 2007

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

❖ Kryteria jawne i ukryte.

Na podstawie jakich kryteriów można określić czy wytwór/dzieło jest mniej lub bardziej twórcze?

Psychologia twórczości wyróżniła kryteria:

- jawne, czyli takie, które są możliwe np. do policzenia i porównania
- ukryte, czyli takie, których nie widać np. osobiste preferencje ekspertów, gusta, nastawienia

Kryteriami jawnymi są także obiektywne dowody społecznego uznania np. liczba cytowań. Te kryteria dotyczą twórczości elitarnej.

Przykładem są badania D. K. Simontona (1994), które są podejściem historiometrycznym. Początek cytatu „Badał na przykład, jak często są grywane utwory wybranych kompozytorów, jak często są oni wymieniani w encyklopediach i słownikach a nawet, ile miejsca im poświęcono w tych opracowaniach. Miary te opierają się na założeniu, że im więcej się mówi o dawno zmarłym kompozytorze, i im częściej się go grywa, tym wyższą trzeba mu przypisać rangę wśród innych kompozytorów.”(E. Nęcka, 2005, s. 25) Koniec cytatu.

Inne badania D. K. Simontona (1999) polegały na określeniu oryginalności kompozycji. Simonton wykorzystał 15618 tematów muzycznych 479 kompozytorów, analizował 6 pierwszych nut. Określał przejścia interwałowe pomiędzy poszczególnymi nutami. Im rzadziej występuje przejście, tym utwór jest bardziej oryginalny. Na tej podstawie oceniano poziom oryginalności kompozytora.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Ćwiczenie 1. Zadanie do wykonania w trakcie zajęć z psychologii twórczości, jest to **test odległych konsekwencji**.

Treść zadania: wymyśl wszystkie możliwe konsekwencje tego, że co trzeci człowiek (nie wiadomo który) jest kosmitą.

Czas wykonania zadania: około 10 minut.

Swoje odpowiedzi zapisuj lub nagrywaj.

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Ćwiczenie 2. Zadanie do wykonania w trakcie zajęć z psychologii twórczości, jest to **test niezwyklej zastosowań.**

Treść zadania: podaj wszystkie przychodzące Tobie na myśl zastosowania młotka, poza zastosowaniami konwencjonalnymi.

Czas wykonania zadania: około 10 minut.

Swoje odpowiedzi zapisuj lub nagrywaj.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

10. Źródło: https://almaproducent.pl/pl/p/MLOTEK-SLUSARSKI-500G%2C-Z-WLOKNA-SZKLANEGO/7863?gclid=CjwKCAiAxvGfBhB-EiwAMPakqgovDtRY_V4QPJ7o-eXzQKcT7P7dfu4IYV--7pVfEp75u31-kHIUdhoCA24QAvD_BwE

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Jakie są kryteria oceny wyżej wskazanych testów, co powoduje, że jedne rozwiązania można uznać za bardziej twórcze od innych? Kryteria jawne stosowane do oceny twórczości egalitarnej są powiązane z koncepcją inteligencji J. P. Guilforda, który uznał, że inteligencja to całość składająca się z częściowych zdolności. Guilford odkrył, że źródłem twórczości jest **myślenie dywergencyjne**, które oznacza generowanie wielu różnych rozwiązań w odpowiedzi na zadany problem. Test odległych konsekwencji lub niezwykłych zastosowań przedmiotu to przykłady zadań na myślenie dywergencyjne.

Każdą odpowiedź można ocenić ze względu na następujące kryteria:

- płynność, która oznacza łatwość wytwarzania pomysłów, wskaźnikiem płynności jest liczba
- giętkość, która oznacza gotowość do zmiany kierunku myślenia, wskaźnikiem jest różnorodność pomysłów i liczba kategorii
- oryginalność, pomysł jest oryginalny gdy pojawi się tylko u niewielkiej liczby osób, wskaźnikiem jest frekwencyjność.

Guilford twierdzi, że płynność ideacyjna (łatwość wytwarzania pomysłów) sprawia, że w masie odpowiedzi, na zasadzie statystycznego prawdopodobieństwa, znajduje się coś wartościowego.

Badania empiryczne wskazują na to, że w miarę upływu czasu osoby badane stają się coraz mniej płynne, czyli posiadają mniej pomysłów, natomiast coraz bardziej oryginalne.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Twórczość a osobowość.

Kluczowe pytanie: Czy ludzie są twórczy bo przejawiają pewne cechy osobowości czy przejawiają te cechy bo są twórczy?

W psychoanalizie i psychologii humanistycznej przyjmuje się, że osobowość jest nadrzędnym systemem regulacji, który może prowadzić do twórczości.

Osobowość twórcy (podejście elitarne i egalitarne) można opisać według trzech grup cech, które odpowiadają trzem osobowościowym mechanizmom tworzenia.

❖ Otwartość.

Jest niezbędna dla podjęcia jakiegokolwiek twórczości. Odnosi się bardziej do recepcji (gromadzenia bodźców, impulsów) niż produkcji, jest warunkiem wykorzystania napływających informacji. Bez odpowiedniego odbioru bodźców tworzenie będzie zahamowane lub nie doprowadzi do niczego nowego. To co istotne, otwartość odpowiada za asymilowanie (przyswajanie) nowych informacji, niezależnie od ich chwilowej przydatności, wiarygodności czy niesprzeczności z już posiadanymi informacjami. Czasem otwartość przechodzi w silną potrzebę nowości. Zwiększone zapotrzebowanie na nową stymulację i niezwykle doznania zarysowały się w badaniach nad temperamentem ludzi twórczych.

Przeciwieństwem otwartości jest dogmatyzm i upodobanie do radykalnych sądów, skłonność do udzielania przedwcześnie jedynej słusznej odpowiedzi. Blisko znajduje się brak tolerancji na informacje sprzeczne, niepełne i wieloznaczne. Osoba szuka za wszelką cenę jakiegokolwiek

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

odpowiedzi na pytania lub jakiegokolwiek definicji sytuacji problemowej. Cechuje ją niska tolerancja na sytuacje otwarte oraz na problem, który pozostaje nierozwiązany.

Tolerancja wobec dwuznacznych treści i słabo zdefiniowanych problemów to konieczny składnik twórczej osobowości ponieważ w procesie twórczym występuje sporo niejasnych sytuacji.

Tolerancja wobec dwuznacznych treści to tolerancja tak zwanego dysonansu poznawczego. Teoria dysonansu poznawczego w swojej pierwszej wersji została sformułowana przez Leona Festingera (1957). Dysonans poznawczy pojawia się wtedy kiedy napływające do nas informacje są sprzeczne z posiadaną przez nas wiedzą lub z posiadanymi przez nas nastawieniami. Przykładowo palę papierosy i dowiaduję się, że palenie może poważnie szkodzić zdrowiu i skracać życie. Aby poradzić sobie z nieprzyjemnym uczuciem wywołanym przez informację, która do mnie dotarła (przecież lubię i chcę palić, a informacja o szkodliwości palenia jest dla mnie niewygodna) próbuję znaleźć informację alternatywną, która zredukuje dysonans np. moja ciocia paliła i dożyła 90 lat. Dysonans może mieć również miejsce gdy ktoś zachowuje się niezgodnie z poglądami, które głosi. Stan dysonansu poznawczego nie jest przyjemny, w związku z tym próbujemy dysonans zmniejszyć. W tym celu nie dopuszczamy, ignorujemy, umniejszamy informacjom, które stoją w sprzeczności z naszymi przekonaniami.

11. Kadr z filmu animowanego Reksio, źródło: <https://www.wroclaw.pl/go/wydarzenia/kino/30982-poranki-jazztopadowe-tajemnice-wysp>. Reksio jest twórczym bohaterem. Potrafi w niestandardowy sposób użyć kości i budy. Jest otwarty, zauważył zaistniałą sytuację związaną z wezbraną wodą i posłużył się dostępnymi materiałami w celu zbudowania łódki.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

12. Przykład informacji redukującej dysonans poznawczy. Źródło: https://www.xdpedia.com/memy/111867/mem-%C5%9Bmieszne-%C5%9Bmieszne_obrazki-babcia-memy-tort-papieros-kwejk-besty-palenie

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

bibsy.pl 100 obrazków na minutę

Besty.pl

Perspektywa ma znaczenie

Besty.pl

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

13. Zdjęcie pokazujące jak może tworzyć się dysonans. Źródło: <http://bibszy.pl/T1FVx1Wj/bibszy-pl>

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

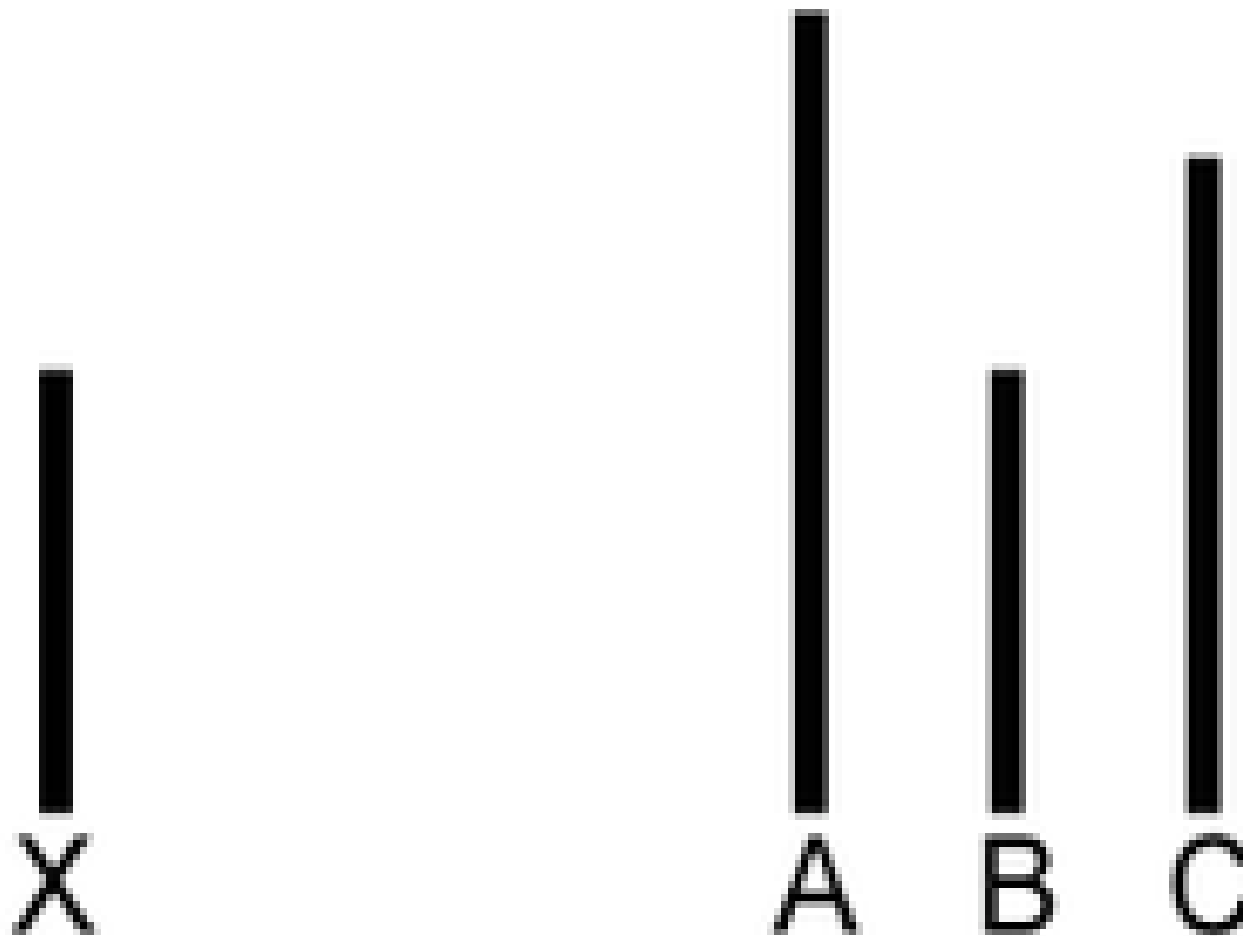
Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

❖ Niezależność, nonkonformizm.

Wnioski z badań wskazują, że osoby twórcze są mniej podatne na wpływ społeczny. W pracy i w życiu kierują się wewnętrznymi standardami i osobiście ustalonymi celami. Chętnie i często podważają ustalone normy i kwestionują powszechnie wyznawane wartości. Mają tendencję do kwestionowania i odrzucania autorytetów. Nonkonformizm jest niezbędnym składnikiem twórczości, jednak jego konsekwencją są wysokie koszty społeczne i emocjonalne. W rezultacie osoby niezależne i nonkonformistyczne może spotkać odrzucenie, samotność, potępienie, niezrozumienie, niedocenienie.

Najbardziej znanym eksperymentem dotyczącym konformizmu jest eksperyment Salomona Ascha (1951). Uczestnicy eksperymentu zostali poinformowani, że dotyczy on badania nad percepcją wzrokową.

14. Przykładowa plansza służąca do badania w eksperymencie Salomona Ascha

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Opis eksperymentu: ochotnicy w 18 próbach mieli przyrzeć się zaprezentowanym odcinkom i znaleźć najbardziej adekwatny odcinek (A, B, C) odpowiadający odcinkowi X. Kiedy uczestnicy odpowiadali na pytanie w samotności, udzielali prawidłowej odpowiedzi w 99 %. W badaniu grupowym sytuacja zmieniła się radykalnie. Podstawiono siedmiu aktorów, współpracowników badacza, którzy celowo i zgodnie udzielali błędnych odpowiedzi (na 18 prób 12 błędnych). Badanie ujawniło znaczne zróżnicowanie. 5 % osób badanych zawsze zgadzało się z opinią grupy, 25 % każdorazowo pozostawało przy własnej opinii. 75% osób badanych przynajmniej raz udzieliło błędnej odpowiedzi w 12 kluczowych próbach 95% osób badanych przynajmniej raz nie zgodziło się z grupą. Przy czym większość po zakończeniu eksperymentu przyznawała, że pozostali uczestnicy grupy udzielali błędnych odpowiedzi.

Można zadać pytanie dlaczego tak znaczny procent grupy podporządkował się przy nieobecności wyraźnego nacisku grupowego?

Badani:

- Zgłaszali się na ochotników
- Nie znali się i było mało prawdopodobne, że spotkają się w przyszłości
- Pobierali wynagrodzenie za udział w eksperymencie, powinno im zależeć aby badacz dostał rzetelne dane
- Odcinki były ewidentnie nierówne

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Wnioski płynące z eksperymentu Salomona Ascha. Konformizm przejawiany przez uczestników eksperymentu był warunkowany:

- lękiem przed odrzuceniem przez grupę
- pragnieniem bycia akceptowanym przez grupę.

Eksperyment Salomona Ascha dotyczy konformizmu normatywnego. **Konformizm normatywny** to Skłonność do podporządkowywania się niepisanim normom grupowym w obawie przed byciem wykluczonym (byciem dewiantem grupowym).

Co może mieć wpływ na stopień konformizmu?

- Wsparcie społeczne; gdy osoba badana znajdzie w grupie przynajmniej jednego sojusznika, który udzieli prawidłowej odpowiedzi, tylko 5% badanych popełnia błąd.
- Cechy grupy; atrakcyjność i spójność, wielkość grup, miejsce w hierarchii grupy.
- Cechy zadania/sytuacji; im mniej określone, im bardziej otwarte, im mniej czujemy się ekspertami w danej dziedzinie tym większa skłonność do zachowań konformistycznych.
- Wpływy kulturowe; kultura indywidualistyczna czy kolektywistyczna
- Płeć nie stanowi czynnika wpływającego na wielkość konformizmu.

Badania wskazują, że podwyższony poziom kreatywności jest czynnikiem chroniącym przed zachowaniami konformistycznymi.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

❖ Wytrwałość.

Zdolność do długotrwałej i wytężonej pracy, umiejętność odroczenia gratyfikacji czyli nagrody. Z wytrwałością powiązana jest motywacja, to ona pomaga w utrzymaniu długotrwałego wysiłku związanego z pracą twórczą. Można mówić o:

- motywacji wewnętrznej, samoistnej
- motywacji zewnętrznej, związane z potrzebą osiągnięć.

Motywacja samoistna związana jest ze zjawiskiem dodatniego sprzężenia zwrotnego, im więcej zrobimy tym więcej chcemy zrobić, radość jest czerpana z samego procesu twórczego. Zdolność do wzbudzania samoistnej motywacji jest istotną cechą twórczej osobowości. W motywacji zewnętrznej, radość przynosi uzyskany wynik. Jeśli już coś zrobiliśmy to nie musimy próbować dalej. Potrzeba osiągnięć i potwierdzania własnej wartości powinna wyrastać z motywacji samoistnej. Prawdopodobnie osoba twórcza (twórca) łączy oba motywy.

Pytanie do dyskusji: zastanów się jak motywację wewnętrzną i zewnętrzną można odnieść do koncepcji Abrahama Masłowa i pojęcia łączenia sprzeczności? (odpowiedzi można udzielić na podstawie proponowanej literatury, która będzie przerabiana w ramach zajęć).

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Cechy osobowości a twórczość i psychopatologia.

Pytania do dyskusji:

- Czy istnieją zaburzenia psychiczne związane z twórczością?
- Czy związek pomiędzy geniuszem a szaleństwem jest przeceniany?
- Czy któraś z cech osobowości: otwartość, niezależność, wytrwałość może korelować z innymi cechami predysponującymi do powstawania zaburzeń psychicznych?

❖ 5-czynnikowy model osobowości.

Autorami 5-czynnikowego modelu osobowości jest Paul Costa, Robert Mc Crae (1992). Test nazywany jest inaczej NEO-FFI lub Wielka Piątka.

Podstawowe założenia:

- Cechy osobowości rozciągają się na skali (od najmniejszego do największego natężenia).
- Osobowość każdego człowieka można opisać używając określonych cech nazwanych przez twórców NEO-FFI czynnikami osobowości.
- Test dotyczy szeroko pojętej normy (używany np. w doradztwie zawodowym).
- Interpretacji dokonuje się zawsze w kontekście wszystkich 5 czynników.
- Niskie natężenie cechy, nie oznacza występowanie jednoznacznie przeciwnej charakterystyki.
- Czynniki charakteryzuje wysoki stopień odziedziczalności i są raczej niezmiennie.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Wyróżniono 5 superczynników:

- Neurotyczność
- Ekstrawersja
- Otwartość na doświadczenie
- Ugodowość
- Sumienność

Krótką charakterystyka pięciu superczynników:

- Neurotyczność określa stopień emocjonalnego przystosowania (emocje adekwatne do sytuacji) oraz wrażliwość na stres psychologiczny. Osoby neurotyczne doświadczają często negatywnych emocji (strach, poczucie winy, zmieszanie, gniew, niezadowolenie), a te wpływają na ich zdolności do działania. Osoby neurotyczne są skłonne do irracjonalnych pomysłów, są bardziej impulsywne oraz gorzej radzą sobie ze stresem.
- Ekstrawersja (w stosunku do introwersji) określa ilość interakcji społecznych (towarzyskość), poziom aktywności i energii, zdolność do odczuwania pozytywnych emocji. Ekstrawertycy są przyjacielscy i rozmowni, ale także skłonni do zabawy i poszukiwania stymulacji. Osoby introwertywne charakteryzuje brak zachowań ekstrawertywnych niż ich pełna odwrotność. Cechuje je raczej rezerwa w kontaktach towarzyskich a nie wrogość, brak optymizmu nie musi oznaczać pesymizmu, a przebywanie w samotności nie musi być oznaką lęku społecznego.

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

- Otwartość na doświadczenie związana jest z poszukiwaniem i pozytywnym wartościowaniem doświadczeń życiowych, większą tolerancją wobec nowości, ciekawością. Jest najbardziej powiązana z cechami intelektu (w stosunku do pozostałych 4 czynników), ale związek ten dotyczy zdolności do myślenia dywergencyjnego i kreatywności. Mała otwartość i związany z tym konserwatyzm nie oznacza wprost tendencji autorytarnych. Badacze przestrzegają przed uproszczoną interpretacją. Osoby otwarte na doświadczenie są niekonwencjonalne, niezależne w sądach, mają skłonność do kwestionowania autorytetów, są nastawione na odkrywanie nowych idei.
- Ugodowość opisuje pozytywne nastawienie do innych ludzi. Na poziomie poznawczym cecha przejawia się jako zaufanie do innych; na poziomie emocjonalnym jako wrażliwość w przeciwieństwie do obojętności na sprawy innych; na poziomie behawioralnym jako nastawienie kooperacyjne w przeciwstawieniu do rywalizującego. Osoby mało ugodowe są: egocentryczne, sceptyczne w opiniach na temat innych ludzi przejawiają raczej nastawienia rywalizacyjne.
- Sumienność charakteryzuje stopień zorganizowania, wytrwałości i motywację w działaniach nastawionych na cel. Oznacza wolę dążenia do osiągnięć, wolę charakteru. Osoby odznaczające się wysoką sumiennością są zmotywowane do działania, wytrwałe w realizacji celów, skrupulatne, punktualne, rzetelne. Negatywną stroną cechy jest pracobolizm i perfekcjonizm. Osoby o niskiej sumienności są mniej skrupulatne i mniej zmotywowane do osiągnięć społecznych. Nie oznacza to, że są pozbawione zasad moralnych.

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Należy pamiętać, że żaden z superczynników nie powinien być jednoznacznie wartościowany. Superczynniki tworzą charakterystykę kiedy są rozpatrywane we wzajemnym kontekście.

Badacze nazwali otwartość na doświadczenie czynnikiem kultury. Otwartość ponownie okazuje się czynnikiem kluczowym dla działań kreatywnych.

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

❖ 3-czynnikowy model temperamentu.

Twórcą 3-czynnikowego modelu temperamentu był Hans J. Eysenck (PEN, 1970). Temperament jest względnie trwały, to konfiguracja intelektu i właściwości fizycznych, które wpływają na przystosowanie do otoczenia. Teoria zakłada biologiczne podłoże temperamentu i uniwersalność cech/czynników. Struktura osobowości jest 3 czynnikowa. W koncepcji Eysencka choroba to natężenie cech, pomiędzy zdrowiem a chorobą nie ma wyraźnej granicy.

Trzy superczynniki (czynniki nadrzędne) wyodrębnione przez badacza to:

- neurotyczność
- ekstrawersja
- psychotyczność

Krótką charakterystyka trzech superczynników:

- Neurotyzm a stabilność emocjonalna. Neurotyzm; inne używane terminy: wrażliwość emocjonalna, chwiejność emocjonalna, reaktywność emocjonalna. Zawiera wysoki komponent lękowy. Mała odporność na stres związana jest ze szczególną wrażliwością autonomicznego układu nerwowego, w wyniku czego powstałe emocje są wyjątkowo silne i długo się utrzymują. Eysenck zakłada, że tak jak i inne cechy neurotyzm rozciąga się na skali od normy do patologii. Badacz wiąże ten czynnik przede wszystkim z dziedzicznością i biologicznymi cechami organizmu, wskazuje jednak również

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

na czynniki środowiskowe, między innymi metody wychowawcze stosowane we wczesnym dzieciństwie.

- Psychotyczność – pierwotnie określona jako czynnik mierzący psychopatologię. Cechę ponownie rozpatrujemy na ciągłej skali od jednego bieguna psychotyczności, w którym mieści się: altruizm, empatia i uspołecznienie do drugiego bieguna, w którym mieści się: przestępczość, psychopatia i schizofrenia. Pojęcie psychotyizmu w teorii Eysencka jest najmniej jasne. Prowadzone przez niego badania wskazują, że podwyższone wyniki uzyskują więźniowie, alkoholicy, narkomani, schizofrenicy, dzieci z zaburzeniami antyspołecznymi, ale...podwyższone wyniki w porównaniu z populacją ogólną uzyskują również: artyści odnoszący sukcesy, pisarze. Być może skala mierzy niekonwencjonalność charakteru?
- Ekstrawersja jest charakteryzowana w taki sposób jak w Wielkiej Piątce.

Badacze zwracają uwagę na powiązania pomiędzy psychotycznością a ugodowością i sumiennością z Wielkiej Piątki. Psychotyczność jako cecha polega prawdopodobnie na skłonności do łamania reguł, kwestionowania norm, podważania autorytetów. Psychotyczność może objawiać się w różny sposób. Tak zwana ekspresja cechy może mieć miejsce w:

- schizofrenii
- psychopatii
- aktywności twórczej

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

To co zostanie uaktywnione zależy prawdopodobnie od środowiska i systemu wzmocnień (czyli innymi słowy, upraszczając, jakie zachowania będą nagradzane). Jeśli twórczy sposób ekspresji cechy będzie wzmacniany może zablokować konkurencyjne możliwości jej rozwoju.

Ważna jest również, poza samym nasileniem cechy, jej konfiguracja z innymi cechami. Stabilność emocjonalna jest sygnałem silnego ego, neurotyczność może predysponować do rozwoju zaburzenia.

W modelu PEN tylko psychotyczność wykazywała związek z twórczością wybitną. Nie jest jednoznaczne czy powodem jest związek psychotyczności z nonkonformizmem czy ze specyficznym funkcjonowaniem poznawczym (tym w jaki sposób myślimy i przetwarzamy informacje, jakie jest nasze pole uwagi). Eysenck (1994, 1995) przedstawia teorię, która opisuje przyczynowo skutkowe powiązania między psychotycznością a twórczością oraz zaburzeniami z kręgu schizofrenii.

Eysenck szukał sposobu na wyjaśnienie pozytywnej korelacji (związku) między psychotycznością a kreatywnością (podwyższony poziom psychotyczności u wybitnych twórców). Szczególny układ neuroprzekaźników: obniżony poziom serotoniny i podwyższony dopaminy obniża skuteczność mechanizmu hamowania poznawczego (szczególnie hamowania reakcji na bodźce nieistotne, innymi słowy; jesteśmy jak gąbka, która chłonie wszystko co jest dookoła). To osłabienie powoduje dwa istotne skutki poznawcze:

- Permanentne poszerzenie pola uwagi (innymi słowy, upraszczając; wszystko nam wpada w oko i ucho)

- Skłonność do tworzenia pojemnych kategorii pojęciowych, czyli do popełniania błędu nadmiernego włączania (overinclusion), co oznacza brak selekcji informacji, wszystkie treści wydają się tak samo istotne. Przykładowo do kategorii przedmiotów zagrażających naszemu istnieniu włączymy ракетę wystrzeloną w stronę Poznania jak i czerwoną poduszkę z aluminiowym zamkiem rozpiętym do połowy).

Uwagowe i pojęciowe skutki obniżonego hamowania poznawczego prowadzą do rozwoju psychotyczności jako cechy osobowości, jednak ekspresja tej cechy może przybrać również formę, formę twórczą. Może się przejawiać w objawach schizofrenii lub twórczych oryginalnych kategoriach pojęciowych i odległych skojarzeniach. Według Eysencka na tym polega związek między twórczością a zaburzeniami z kręgu schizofrenii. Nie jest to jednak związek przyczynowy, chodzi raczej o zauważenie wspólnej podstawy dla twórczości i schizofrenii czyli psychotyczności uwarunkowanej osłabieniem hamowania poznawczego.

Z kręgu polskiej psychiatrii, wybitnym lekarzem zainteresowanym związkami między schizofrenią a twórczością był Antoni Kępiński (1918-1972). W swojej książce zatytułowanej „Schizofrenia” (1972) wskazuje nie tylko, w głęboko humanistyczny sposób, na istotę powstawania i rozwoju schizofrenii. Poświęca również rozdział twórczości i ekspresji schizofrenicznej, która jest w jakimś sensie odzwierciedleniem, ilustracją funkcjonowania poznawczego i emocjonalnego pacjenta. Píše zatem, powołując się na Rennerta, o charakterystycznych wyróżnikach formalnych ekspresji schizofrenicznej. Wymienia między innymi:

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

- kompozycję wypełnioną po brzegi
- natłok postaci
- powtarzalność motywów
- formy dziwaczne, powykręcane
- geometryzację, schematyzację formy
- ornamentalne wypełnienie tła
- rozczłonkowanie postaci ludzkich czy zwierzęcych

Jeśli chodzi o kryteria treściowe, za Rennerem, Kępiński wymienia:

- przedstawienia magiczne
- przedstawienia o dziwnej symbolice
- tematykę religijną i seksualną
- portrety o wylbrzymionych oczach, uszach co może być powiązane z poczuciem zagrożenia i informacjami docierającymi do osoby za pośrednictwem zmysłów.

Kępiński, w rozdziale poświęconym “Twórczości plastycznej w schizofrenii” zwraca uwagę na zbyt pochopne stawianie diagnozy na podstawie wykonywanych prac, jak również na to, że nie ma prostego przełożenia między schizofrenią a twórczością. Nie każda osoba chora na schizofrenię będzie tworzyła interesujące prace plastyczne i nie zawsze poznawcze funkcjonowanie twórcy jest zbliżone do funkcjonowania poznawczego schizofrenika. Kępiński, jako przykład twórczości chorego

psychicznie artyści, wymienia twórczość Edmunda Monsiela (1897-1962). Tu również zwraca uwagę na fakt, że mamy do czynienia nie tyle z osobą chorą psychicznie i tworzącą, co bardziej z samorodnym artystą, który zachorował, a choroba wraz ze swoją charakterystyką, odcisnęła piętno na Jego twórczości.

Zarówno opisane powyżej inwentarze osobowości jak i koncepcja Antoniego Kępińskiego wskazują na to, że granica między zdrowiem psychicznym a chorobą jest płynna i podlega przesunięciom.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

15. Edmund Monsiel, 12,2 × 7 cm rysunek w książeczce o. Gabriela Palau, *Katolik. Uczyńkiem i prawdą*, Kraków 1910 wł. Zygryda Starok, źródło <https://uap.edu.pl/wp-content/uploads/2018/11/ART-BRUT.pdf>

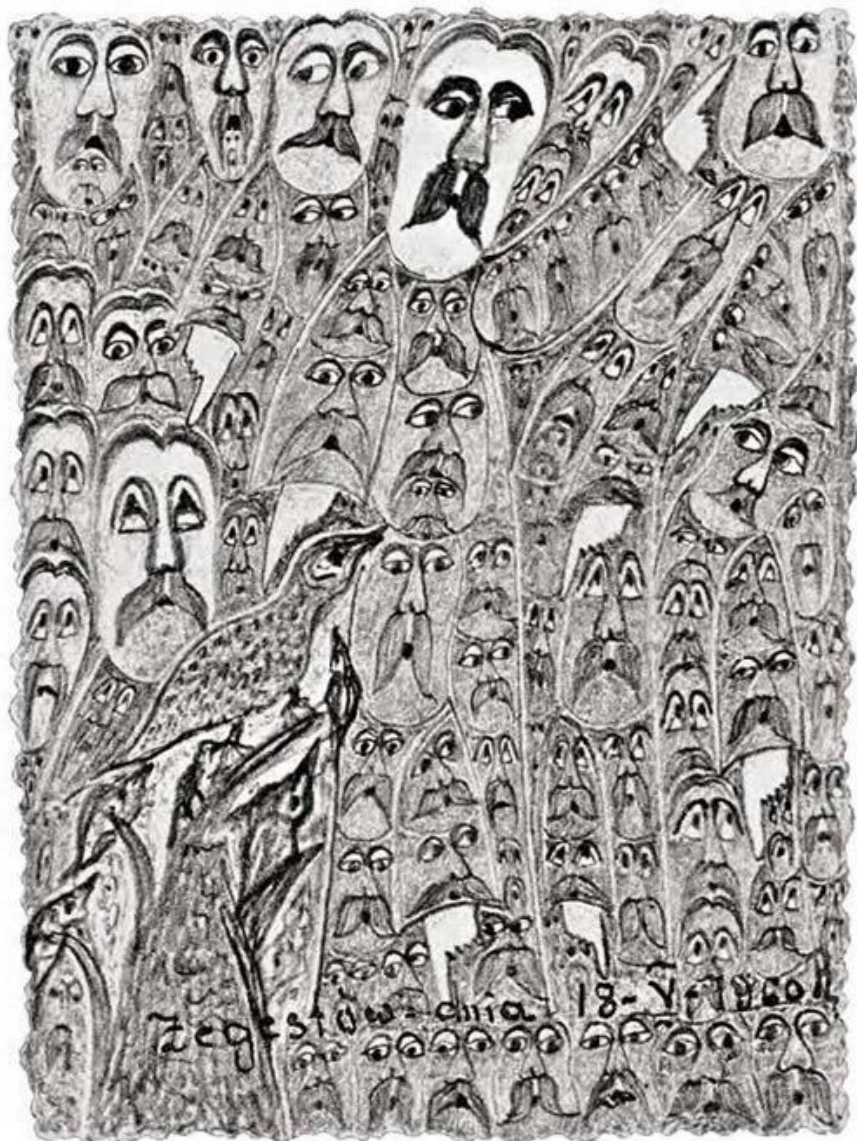

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Edmund Monsiel rysunek na odwrocie fotografii, na rysunku napis *Żegestów – dnia 18 – V – 1960*, 8,9 × 6,2 cm, źródło:
<https://uap.edu.pl/wp-content/uploads/2018/11/ART-BRUT.pdf>

16. Edmund Monsiel, *Bóg i Ojczyzna*, 27 × 18 cm, papier, tektura, ołówek, źródło: uap.edu.pl/wp-content/uploads/2018/11/ART-BRUT.pdf

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

17. Piotr Jan Bedyński, 21 Å~ 29,5 cm, papier milimetrowy, kredki, marker, długopisy, źródło: uap.edu.pl/wp-content/uploads/2018/11/ART-BRUT.pdf

Literatura i materiały pomocnicze.

- Freud, Z. (2009) Dzieła zebrane tom X, Sztuki plastyczne i literatura; „Leonarda da Vinci wspomnienie z dzieciństwa”, „Pisarz i fantazjowanie”, Mojżesz Michała Anioła”. Warszawa: KR
- Kępiński A. (2014), Schizofrenia, Kraków: Wydawnictwo Literackie
- Maslow, A. (2006) „Motywacja i osobowość” (część I i III), Warszawa: PWN
- Nęcka, E. (2001) „Psychologia twórczości”, Gdańsk: GWP
- Popek, S., L. (2010), „Psychologia twórczości”, Wydawnictwo Impuls
- Art Brut Różnorodnie (2017), red. Joanna Daszkiewicz, Sonia Rammer, Poznań: Wydawnictwo UAP